

HVERDAG I DAGBØGER – ALMINDELIGHED, AFFEKTER, ANALYSER, MÅLTIDER OG ANDRE TIDSLIGHEDER.

Introduktion til hverdag som kulturanalytisk assemblage og et
undervisnings-baseret samarbejde mellem Nationalmuseet (NEU) og

Etnologi (KU)

Af:

Tine Damsholt

Professor mso. Etnologi

ABSTRACT: Hvordan kan man analysere det hverdagsliv, der så ofte tages for givet? Det satte vi os for at undersøge og eksperimentere med på kandidatkurset i Etnologiske Analysestrategier i foråret 2019. Vi etablerede et samarbejde med Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser (NEU) i form af et pilotprojekt omkring deres indsamling af over 50.000 dagbøger fra hele landet ført 2. september i 1992. På baggrund af et tilfældigt udvalg på 24 dagbøger undersøgte 14 studerende analytiske muligheder inspireret af tematisk og teoretisk litteratur, samt digte om hverdag – kropslige rutiner, hjem og materialitet, følelser og affekter, mad og måltider, tidsligheder og temporalitet. I denne indledning gives en introduktion til projektet, dets organisering, samt nogle af de teoretiske og analytiske ressourcer artiklerne i fællesskab trækker på. Endelig gives en kort introduktion til artiklerne og det kulturanalytiske assemblage, som de sammen med dagbøgerne, autoetnografi, Nationalmuseets indsamlingspraksis, kulturhistorier, analytiske greb og denne introduktion udgør. Et kulturanalytisk assemblage, der former hvad hverdage er og bliver til som i dagbøger.

NØGLEORD: Hverdag, måltider, temporalitet, kulturhistorie, kulturanalytisk assemblage

Hverdagslivets analytiske muligheder og udfordringer

Hverdagslivet er så selvfølgelig og indlysende, at vi ikke rigtigt tænker over det. Vi lever det bare og tager det for givet, fordi det fremtræder hjemmevant og dermed usynligt for os. Vi bliver overraskede, når nogle spørger nærmere ind til det eller vil undersøge det, fordi vi ikke betragter vores hverdagsliv som noget særligt – det er bare almindeligt. Ragnar, hovedpersonen i Lena Anderssons roman *Sveas søn* (2018), bliver da også overrasket, da hans datter får arrangeret, at han skal interviewes af en etnolog, der vil undersøge det svenske 'folkheims' mentalitetshistorie. Han forstår ikke, hvad han skal kunne sige, som forskeren ikke allerede ved. For han er jo helt almindelig. Da undersøgelsen aflyses, og Ragnars datter må forklare ham, at han ikke kan bidrage med henvisning til, at han er *for* almindelig, så giver det mening for Ragnar. Han er tilfreds med begrundelsen – det var jo det, han hele tiden havde sagt.

Det er ikke nogen tilfældighed, at det netop er en etnolog, der i romanen vil undersøge Ragnars hverdagsliv som sindbillede på 'folkhemmet'. Etnologer karakteriserer nemlig ofte sig selv som nogle, der studerer hverdagslivet (Jönsson 2018, Damsholt 2019). Imidlertid er det ikke særligt sandsynligt, at en person ville blive karakteriseret som uinteressant, fordi vedkommende var for almindelig og ordinær. Tværtimod, har etnologer gjort udfordringen med at analysere og påvise kulturelle mønstre i det tilsyneladende upåfaldende og almindelige hverdagsliv til et fælles anliggende. For selvom de fleste betragter deres hverdag som 'helt almindelig' og selvindlysende, så er der forskelle. Nok spiser alle morgenmad, men hvad vi spiser, hvordan, hvor, hvornår og med hvem er ikke ensartet. Spiser vi i køkkenet, ved spisebordet, arbejdsbordet, i kantinen, daginstitutionen, bilen, traktoren eller i metroen? Spiser vi alene eller med bofæller, partner, børn, kolleger, husdyr? Snakker vi sammen imens, læser vi avis, sociale medier, lytter vi radio, musik eller nyder vi stilheden? Spiser vi brød, grød, ostemad eller avokadomad? Mulighederne er mange, men oftest gør vi det samme hver morgen – måske bortset fra weekend og ferie, der netop får betydning ved at adskille sig fra den almindelige og daglige rutine.

Hvordan kan man så undersøge og analysere al denne almindelighed og synliggøre de mange forskellige former for almindelighed, når nu hverdagslivet af den enkelte tages for givet? Etnologien tilbyder mange forskellige vinkler og perspektiver, men også andre fagligheder som antropologi, sociologi, kulturgeografi og kulturhistorie udgør teoretiske ressourcer, når man vil

analysere hverdagen. På kandidatkurset i Etnologiske Analysestrategier i foråret 2019 satte vi os for at undersøge og eksperimentere med de mange analytiske muligheder, der findes i et givet etnologisk materiale. Vi etablerede i den forbindelse et samarbejde med seniorforsker Lykke L. Pedersen ved Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser (NEU) i form af et pilotprojekt omkring de analytiske muligheder i NEU's indsamling af dagbøger fra hele landet ført 2. september i 1992. Materialet på mange tusinde dagbøger er kun i meget begrænset omfang blevet analyseret, idet et mindre udvalg dog blev publiceret i forlængelse af indsamlingen (Anker Olsen & Skougaard 1993)¹. Pilotprojektet blev ikke blot etableret for at styrke de studerendes læring via arbejde med praksisfeltet, men også for at afprøve hvordan undervisningsaktiviteter kan understøtte forskning på både museer og universitet. Med andre ord at afprøve ideer om fordele og muligheder ved forsknings-undervisnings-integration (jf. Damsholt & Sandberg 2018).

På baggrund af et tilfældigt udvalg på 24 endnu ikke publicerede dagbøger renskrev, undersøgte og afprøvede 14 studerende forskellige analytiske strategier på baggrund af fælles læsning af hverdagsdigte, samt teoretisk og tematisk litteratur om praksis og hverdag – indforståede og kropslige rutiner, hjem og materialitet, følelser og affekter, mad og måltider, tidsligheder og temporalitet. I denne indledning gives en introduktion til de teoretiske og analytiske ressourcer, artiklerne særligt trækker på. Den overordnede vinkel vil være, at de studerendes artikler sammen med deres autoetnografi, de 24 dagbøger, Nationalmuseets indsamlingspraksis, kulturhistorier, analytiske greb og denne introduktion udgør et kulturanalytisk assemblage, der former hvad hverdag er og bliver til som i dagbøger.

At gøre det selvindlysende synligt

De svenske etnologer Billy Ehn og Orvar Löfgren har gjort det til et vedholdende projekt at udvikle kulturanalytiske strategier og stadigt mere sofistikeret værktøj til at synliggøre og

¹ I 1992 indsendtes omkring 51.000 dagbøger til Nationalmuseet. På baggrund af gennemlæsning af en femtedel udvalgte 80 dagbøger til en tematisk organiseret præsentation. De 80 dagbøger er ikke analyseret men i publikationen ordnet efter livsaldre og forskellige sociale situationer (ansættelsesforhold, arbejdsløshed, sygdom, anden etnisk oprindelse), samt temaet sorg og glæde. Se Lykke L. Pedersens artikel i dette tidsskrift om Nationalmuseets arbejde med dagbøger.

beskrive tavse koreografier og skjulte mønstre i hverdagslivet (Ehn & Löfgren 1982, 1996, 2001, 2010, 2012, samt Ehn, Löfgren & Wilk 2016). Blandt de gennemgående analytiske strategier fremhæver de kulturhistorisk perspektivering som en måde at problematisere det selvindlysende i nutiden. Ved at vise at det, der nu tages for givet, engang var nyt, ukendt og åbent for forhandling og fortolkning, kan vi undersøge hvordan ideer, vaner og teknologier langsomt er blevet indarbejdet og domesticeret i og af hverdagslivet. En anden strategi gælder hverdagens materialitet – den måde vi omgiver os med en overflod af genstande, der både kan betragtes som forlængelser af vores krop, som med- og modarbejdende vores daglige gøremål og som bærere af minder og affekter. Hverdagens affektive dimensioner er et tredje fokus; ikke blot den måde affekter er indskrevet i ting, men også daglige rutiner som mad og måltider er gennemsyret af stærke følelser og stemninger, der kommer til syne, når vaner brydes eller udfordres fx af nye partnere eller børn. Måltider kan således fremstå som felter for moralsk økonomi og mikromagt, der først kommer til syne, når de kontrasteres til andre måder at spise på (Ehn et al. 2016).

Hverdagslivet er det udramatiske og ikke-iøjnefaldende og må studeres via køkkenindgangen i stedet for via søndagsretorikken. Ifølge de svenske etnologer betyder det, at vi skal hæfte os ved den umiddelbart ubetydelige og trivielle praksis frem for den ideelle praksis, som kommer til udtryk i vores nytårsforsæt. Men det kan være svært at finde den analytiske køkkenindgang, der åbner for nye og overraskende indsigter om det velkendte, når man vil studere hverdag hos andre eller i ens eget liv. Eller i dagbøger, der er nedskrevet for 27 år siden. Hvordan får man øje på det trivielle og ubetydelige, der ofte er så selvindlysende, at det ikke er medtaget i dagbøger og andre selvbeskrivelser? Et klassisk analytisk greb inden for alle former for etnografi er komparation, hvor man via systematisk sammenligning får øje på det kulturelt og tidsligt specifikke ved et fænomen. Indenfor den europæiske etnologi er et andet velafprøvet og relevant analytisk greb kontrastering af mønstre i udsagn og handlinger, for at tydeliggøre kvalitativt forskellige kulturelle træk indenfor tilsyneladende ensartede befolkningsgrupper (Damsholt 2015). Når man vil undersøge kulturelle former, der ligger tæt på ens egne, er det imidlertid ofte et nødvendigt analytisk greb at eksotisere det velkendte ved bevidst at dramatisere, fremmedgøre og distancere sig (jf. Ehn & Löfgren 1996). For at kunne eksotisere kulturelle mønstre er det imidlertid også nødvendigt at reflektere grundigt over det, man selv tager for givet og dermed ikke får øje på hos sig selv eller andre. Her kan kulturanalytikerens egen livshistorie eller autoetnografi blive vigtige komponenter i det analytiske arbejde (jf. Wilk 2011, 2016).

Analytikerens eget hverdagsliv er som led i eksotiseringsstrategierne med til at forme, hvordan hverdagen træder frem og bliver til i analysen. Det bliver et led i det kulturanalytiske assemblage.

I Ehn og Löfgrens perspektiv er hverdagslivet fyldt med tilsyneladende trivielle gøremål, ting, følelser, affekter og kropslige rutiner, der former menneskers liv. Hverdagslivet fungerer netop via rutiner, for vi behøver ikke bruge tid og kræfter på at vælge og tilrettelægge vores faste gøremål forfra hver dag. Vi kan blot gøre, som vi plejer, mens vi tænker på noget andet. Hverdagslivets rutiner sætter os altså fri samtidigt med, at de organiserer døgnets rytme og giver orden. Den daglige gentagelse tegner kulturelle spor i hjemmet og udenfor, som vi hjemmeblindt kan følge. I hverdagen følger vi de allerede tiltrampede ruter og rytmer med den sikkerhed og selvfølgelighed, hvormed kun det hjemmevante beherskes (Ehn & Löfgren 2010). Ehn og Löfgren karakteriserer hverdagens kollektive rytmer og rutiner som tavse koreografier, som vi ikke behøver at artikulere eller begrunde, men kan tage for givet. Morgenrutiner er et godt eksempel på den minutiøse kropslige synkronisering og kollektive koreografi, der får hverdagslivet til at glide uden ord: alle ved hvem der gør hvad og i hvilken rækkefølge, når vi skal vækkes, på badeværelset, lave kaffe, smøre madpakker, og alle skal ud af døren til tiden. Vi danser hver morgen den samme dans – med variationer, men over samme grundstruktur.

Den indarbejdede dans af fælles rutiner må dog først etableres og forhandles. Hos nyligt sammenflyttede opstår nemt friktion og spændinger, når det bliver tydeligt, at ens vanlige hverdagsrutiner er forskellige og støder sammen med den andens. Det kan give anledning til livslange skænderier om den rigtige måde at spise eller hygge sig på. Ligesom rutiner kan bringe os smidigt gennem dagen, kan de altså også gøre hverdagslivet til en kampplads. Men sådanne konflikter og kriser kan være analytiske indgange til at forstå, hvilke mønstre der organiserer hverdagslivet og tages for givet. Hverdagslivet udfoldes ikke i et socialt eller kulturelt vakuum. Vi lever aldrig helt alene, men i hushold med bofæller, partnere, børn, delebørn, kæledyr, forældre eller med kulturelle spor efter disse. Forældre eller andre tidligere bofæller er 'implicerede' dvs. implicit til stede og dermed trods deres fysiske fravær præsente partnere i hverdagslivet fx ved måltider (jf. Haulund Otto 2016).

Hverdagslivet er altså ikke entydigt. Ikke blot er det forskelligt fra hjem til hjem, det er foranderligt og sammensat. Löfgren har karakteriseret det ved hjælp af begreber som 'entanglement' - en sammenfiltrering, 'throwntogetherness' – et sammenkast eller et assemblage af ting, affekter og aktiviteter, der er i stadig bevægelse (2015). Hverdagslivet består af rutiner og koreografier, der rummer følelser, stemninger, kropslige vaner og forhandlinger, samt ting og teknologier, der har ophobet sig gennem livet. Det involverer ønsker og drømme om det liv, vi gerne vil leve, og det som kampagner og medier fortæller os, at vi bør leve. Det formes af både vores egne og andres minder og fortider og de fremtider, der trænger sig på og bliver til. Og vi forsøger at jonglere det hele, så godt vi kan, mens vi praktiserer vores hverdag – hver dag.

Materialitet, sanser, affekter og hjemlighed

Som nævnt ovenfor foregår hverdagslivet i et hjem og er dermed også fyldt med teknologi og ting, der har samlet sig gennem tiden. Hvordan vi skal forstå og kan analysere de materielle genstande, deres betydning og virkning i hverdagslivet, er der mange bud på (se også Damsholt & Simonsen 2009). En klassisk etnologisk tilgang er at se kulturhistorisk på genstande; hvornår de kom til og var nye, og dermed åbne for fortolkning og tillempling til hverdagslivets praksis, før de blev så hverdagslige, at de blev usynlige (Löfgren 2016). Med bagage som eksempel viser Löfgren også, at det materielle og affektive er filtret sammen – er 'entangled' – og at vi bærer sammenfiltrede følelses-ting-assemblager med os gennem livet. Den affektive bagage bor i ting eller klæber til ting, og trivielle hverdagsting kan ligeså vel som stærkt symbolske genstande rumme stærke følelser. Både fortidige mønstre, nutidige hensyn og bekymringer om fremtiden fylder vores affektive bagage. Kulturhistorie er dermed også en analytisk strategi til at vise, at fortid, nutid og fremtid ikke er isolerede størrelser, men fletter sig sammen i konkrete aktiviteter og genstande.

Et lignende perspektiv på objekters affektive betydning udfoldes af Jonas Frykman, der dog er mere entydigt fænomenologisk i sin tilgang. Hos Frykman er affekter prædiskursive og umiddelbare kropslige reaktioner i modsætning til følelser, der er rettede mod noget og dermed fortolkede. Minder og erindringer er således affektive begivenheder, der er filtrerede, så de passer til fortolkningen af ens liv. Ting kan imidlertid sensibiliseres og fyldes med affekt, der kan overraske os i deres styrke (Frykman 2018).

Kulturhistorie kan som analysestrategi dermed på én gang virke som en destillering og en destabilisering, af det der tages for givet (Löfgren 2016). At en kulturhistorie er en kritisk og problematiserende strategi i undersøgelsen af vores omgang med hverdagsting som fx madvarer, viser kulturgeografen Susanne Freidberg også, idet hun påviser, hvordan vores ideer om og krav til madvarers friskhed og overholdelse af ensartede kvalitetsstandarder ikke bare er formet af men også reproducerer imperiale og koloniale strukturer globalt (Freidberg 2007, 2010).

Ved at vise hvordan en lang kulturhistorie og global topologi kan være foldet ind i en enkelt madret – Hawaii-pizzaen – kan det som synes entydigt også destabiliseres som sammensat og uden en original kerne eller essens (Abrahamsson & Mol 2013). En genstand, der ellers opfattes som entydig, kan også destabiliseres og analyseres i sin flertydighed – multiplicitet – via andre strategier. Annemarie Mols performative forståelse af materialitet, som noget der *gøres*, og hendes analyser af multiple objekter har haft stor betydning indenfor dansk etnologi. Pointen hos Mol er, at fænomener (eller objekter) *gøres* i distinkte versioner i forskellige praksisformer og derfor er multiple. Multiplicitet betyder netop ikke en pluralitet af fragmenterede objekter, men at de enkelte versioner er gensidigt forbundne. Det betyder også, at objekter må studeres i praksis; en etnografisk inspireret metode kaldet 'praksiografi'. Multiplicitet indebærer en ny ontologi, der adskiller sig fra socialkonstruktivisme og perspektivisme, idet flerheden af perspektiver på samme genstand lod objektet forblive urørt og 'det samme' (2002). Mols ontologi er imidlertid mere radikal:

If practices are for-grounded there is no longer a single passive object in the middle, waiting to be seen from the point of view of seemingly endless series of perspectives. Instead, objects come into being – and disappear – with the practices in which they are manipulated [Mol 2002:5].

Materielle genstande må altså ifølge Mol undersøges og analyseres i de forskellige versioner, hvori de *gøres* eller indgår i forskellige praksisser, og ikke som et ensartet objekt, der blot indgår i forskellige kontekster eller underlægges forskellige perspektiver og diskursive 'blikke'. Den afgørende betydning, praksis tillægges i denne analytiske strategi, videreføres også i Mols bidrag til det nye felt af 'valuation studies'. 'Valuation' eller værdisættelse, valuering er her et verbum eller en praksis, der både involverer bedømmelse og forbedring. Men hvordan et objekt, som fx en tomat, er 'god' og bedømmes og forbedres kan ikke adskilles fra den specifikke praksis, og

'det gode' må derfor analyseres som udgørende en flerhed af registre. Den analytiske strategi, består derfor i at ordne udsagn om hvad en god tomat er i et antal registre, der både kan overlappe eller støde sammen, men udfolder hver sin praksisspecifikke logik (Heuts & Mol 2013). I artiklen *En ostemad til alt* i dette tidsskrift viser Sofie Agerholm Christensen & Karoline Weismann Jensen, hvordan ostemad trods en stadig mere standardiseret produktion ikke er en entydig størrelse i de 24 dagbøger. Ostemaden gøres på mange forskellige måder og knyttes til forskellige affektive register.

Sammenhængen mellem materialitet og praksis er også i fokus hos sociologen Elisabeth Shove (et al. 2007), når køkkener undersøges. Som mange andre vil Shove vise, hvordan materielle genstande indgår i, er forudsætning for og former praksis, men samtidigt undgå en forsimplet teknologi-determinisme, hvor teknologisk udvikling kausalt medfører ændret praksis. Med køkkenfornyelser som case viser Shove, hvordan praksis og materialitet er gensidigt konstituerende. Fornyelse af køkkenet begrundes ofte med, at den materielle indretning ikke svarer til den ønskede praksis (fx at man ikke har plads til at lave mad sammen). En ny situation, hvor praksis (doing) er i balance med de materielle forudsætninger (having) kan opstå. Imidlertid viser det sig, at praksis ikke altid følger med materialiteten. Selvom man opbygger de rammer der skulle muliggøre den ideelle køkkenpraksis, bliver denne praksis ikke altid realiseret. Samtalekøkkenet står tomt, og de hjemmelavede måltider udebliver og erstattes af takeaway. Relationen mellem materialitet og praksis er dermed ikke entydig, kausal eller deterministisk, men en balance og synkronisering, der kan opstå, men også udeblive.

Udeblivelse og fravær er dermed et ligeså vigtigt analytisk objekt som det fremtrædende og nærværende. Med begrebet 'absent presence' har sociologen John Law peget på, hvordan mange tilsyneladende fraværende elementer alligevel er implicerede i det nærværende og dermed med til at forme det præsentes heterogene assemblage (Law 2002). I artiklen *Hverdagens ordninger i og af tid* i dette tidsskrift viser Anna Norup Lindblad, hvordan natten og søvnen er fraværende i de 24 dagbøger, men alligevel med til at forme hverdagen, som den bliver til og fremstår i beskrivelser og analyser.

Selvom alle sanser er i gang under et etnografisk feltarbejde, er der, som mange har påpeget, en tendens til, at det primært er de visuelle indtryk, der kommer frem i færdige etnografiske tekster.

Vores vokabular til at beskrive ikke-visuelle sanseindtryk er fattigt og derfor er der kulturelle og sanselige dimensioner vi ikke får med i vores analyser og især de, der er svære at omsætte i ord, fordi de er sanselige, affektive, kropslige og dermed 'tavse'. Det gælder blandt andet stemninger, som vi nok kan sanse etnografisk, men som er svære at fastholde analytisk (Damsholt 2008, Pink 2011, Löfgren 2016). Denne udfordring bliver ikke mindre, når man arbejder med autoetnografisk og kulturhistorisk materiale som de 24 dagbøger, hvor handlinger og følelser dominerer på bekostning af sansninger, der tages for givet, og som heller ikke er nævnt i Nationalmuseets opfordringer og stikord (se Lykke L. Pedersens artikel i dette tidsskrift).

I forbindelse med det seneste tiårs nyorienteringer indenfor kulturfagene mod materialitet og performativitet (se fx Damsholt & Simonsen 2009) er fokus flyttet fra den måde vi klassificerer sanseindtryk i kulturelt definerede kategorier, til analyser af hvordan vi formes af og praktiserer eller *gør* sansninger sammen med humane og non-humane aktører, og af hvordan vi indgår i, former og formes af affektive stemninger. Vi er altid allerede i affekt, og vores forudgående historie former sammen med diskurser de måder, hvorpå vi sanser, oplever og berøres af verden. Særlige affekter som lykke eller væmmelse og afsky kan således klistre og klæbe til særlige kroppe eller udvalgte objekter – som ideen om lykke klistrer til familie (Ahmed 2004). I artiklen *Hverdagslivets måltider* i dette tidsskrift viser Cecilie Nordahl Jensen og Josefine Damm Seldorf, hvordan ikke blot ideer om sundhed, men også det gode familieliv klæber til det hjemmelavede måltid. Affektive stemninger er dog ikke entydige; TV-kigning kan både forbindes med familiehygge i sofaen og med ensomhed, sådan som Emilie Asta Nielsen og Marie Amalie Schøning viser det i artiklen *En ganske almindelig dag, hvad det så end er* på baggrund af såvel de 24 dagbøger som deres egen livshistorie.

Affekter og stemninger som hjemlighed kan karakteriseres ved, at man kender de kulturelle koder og normer – 'hjemmereglerne' – og kan følge dem med sikkerhed (Wentzel Winther 2005). Regler er i denne optik basale mønstre i gøren og væren, der kan tolkes og analyseres gennem praksis. De udgør en for ethvert hjem specifik moraløkonomi, der bestemmer, hvad der er 'retfærdigt og rimeligt' fx i forhold til, hvorvidt og hvornår måltider må indtages foran TV. Men regler er ikke rigide love; de kan bøjes, fortolkes, forhandles og suspenderes.

I hverdagslivets assemblage indgår ikke blot ting, affekter og aktiviteter. De mange elementer er sammenfiltrede i kropslige rutiner og kollektive forhandlinger, gennemsyret af kulturhistorisk og følelsesmæssig bagage og sansede erfaringer og minder. Og elementerne er ikke entydige, men praktiseres, vurderes og forbedres i forskellige praksisser og affektive registre, ligesom de formes af det fraværende såvel som det nærværende. Endelig trækkes der spor fra fortiden og bekymringer for fremtiden med ind i nutiden.

Hverdagens tider og temporalitet

Studiet af hverdagens tid er et klassisk felt inden for etnologien, hvor tid sammen med rum og socialt miljø udgør faste variabler, der må bestemmes for et ethvert kulturelt fænomen. Fænomener må med andre ord undersøges i deres specifikke historiske kontekst. Tid er imidlertid meget mere end klassisk historicitet og kronologisk tid, hvor ethvert fænomen kan placeres som en begivenhed som hørende til en bestemt periode eller epoke. Tid er med andre ord ikke blot lineær og den etnologiske forskning har været optaget af at undersøge og karakterisere andre former for tidslighed. Hverdagens tidsopfattelser og måder at strukturere dagen, ugen og året er således blevet undersøgt etnografisk og kulturhistorisk.

Det klassiske bondesamfunds tidsopfattelse er blevet karakteriseret som cyklisk, idet bondens tid og døgnrytme skiftede med solens, dyrenes og arbejdsårets gang snarere end urets. Måltiderne markerede dagens gang men skiftede i antal, placering og indhold med årstiden, ligesom arbejdsdagen slet og ret var længere om sommeren (Højrup 1972). Soltiden var derudover lokalt bestemt, for solen stod ikke op eller gik ned på samme tid over hele landet. Først i nytåret 1893-4 blev tiden i Danmark synkroniseret og standardiseret i en tidszone, så klokken var 12 på samme tid alle steder (Duedahl 2017). Den standardiserede eller mekaniske tid kom dog til at præge hverdagslivet meget tidligere i kraft af industrialiseringen, hvor lønarbejdere fik løn for de timer de aflagde og arbejdsdelingen nødvendiggjorde, at man mødte samtidigt. Fabriksfløjten synkroniserede og disciplinerede arbejdsstyrkens hverdag (Thompson 1969, Frykman og Löfgren 1979) og medførte en standardiseret tid opdelt i entydige blokke i faste sekvenser; arbejde, fritid og hvile, hvor fagforeningerne op gennem 1900-tallet kæmpede for, at hver blok blev otte timer lang.

Den industrielle tids skarpe opdeling i fritid og arbejde gav rum for helt nye typer af praksis i form af 'fritid', en rekreationel tid med helt andre kvaliteter end arbejdets. Fritid blev også kondenseret i ferietid, der helst skulle foregå et andet sted end hverdagen, for at disse kvaliteter kunne gives indhold og erfares sanseligt (Vacher 2011). Den arbejdsfri fritid og den industrielle epokes entydige blokke af tid trues dog ifølge flere forskere af en igangværende opløsning af skellet mellem arbejde og fritid, idet nye digitale teknologier muliggør simultan praktisering af arbejde, fritid og familiesamvær (Wajcman 2015). I den samme sofa kan den ene partner svare på arbejdsmails, den anden shoppe vintertøj til børnene, mens børnene kan lave lektier eller se film på de allestedsnærværende skærme (jf. Löfgren 2015). Med andre ord flyder forskellige dele af hverdagslivet sammen og sammenpresses i samtidighed eller intensiveres i 'instant time' (Wajcman 2015).

Som flere af disse tidsskrifts artikler er inde på, synes travlheden og det at have for lidt tid dog ikke at være en følelse, der er forbeholdt den digitale tidsalder, men fremstår også i dagbøgerne, hvor særligt måltidernes synkronisering med andre aktiviteter og TV-programmet er et tilbagevendende tema. Vi synes 'altid-allerede' pressede på tid og på betingelserne for, at vores forestillinger om det gode liv eller det gode måltid kan synkroniseres med den konkrete praksis. I den forstand udfolder artiklerne en form for 'kritisk nærhed', idet problematiseringer ikke er noget, der tilføres, men i stedet altid-allerede er en del af felten (jf. Birkebæk et al. 2015).

Hvor nogle kulturforskere ser på de generelle udviklinger i den måde, vi praktiserer hverdagstiden, har andre understreget, at hverdagsstrukturering netop udgør en af de afgørende kulturelle forskelle i vore samfund. Hvorvidt vi foretrækker at opdele vores hverdag i arbejdstid og fritid eller trives med at lade dem flyde sammen ses som bestemt af vore forskellige livsformer. Livsformer strukturerer vores hverdagsliv forskelligt ud fra vores respektive forestillinger om det gode liv. Det gode liv er i livsformsanalysen et begreb, der beskriver en kulturelt specifik version af, hvordan man på én gang lever og søger at indrette hverdagen. I hverdagslivet praktiserer vi hver især bestemte forståelser af det gode liv, så de så vidt muligt gennemsyrrer alle gøremål og måden at anvende tiden på (Højrup 1983, Rahbek Christensen 1987, Damsholt og Hansen 1989)

At hverdagslivets tid kan praktiseres på flere måder, er imidlertid ikke kun et relevant perspektiv på kulturelle forskelle mellem familier. Inspireret af nyere historiografiske studier og særligt Reinhardt Kosellecks begreber om 'samtidig usamtidighed', er der udviklet nye perspektiver på temporalitet og begreber for flertidighed eller multipel tid. Tid og tidslighed er i denne forståelse ikke entydig men heterogen, og fortid, nutid og fremtid er ikke adskilte kategorier (se videre Damsholt og Mellempgaard 2017). Hverdagens tid kan også ses som multipel eller som del af et assemblage, hvor fortid, nutid og fremtid er sammenfiltret. Löfgren har karakteriseret hverdagslivet i hjemmet som sameksisterende tider, som vi konstant forsøger at synkronisere eller sekvensere. Vi lever simultant i fortid, nutid og fremtid. Vi er altid 'på vej', og hjemmet skubbes frem og tilbage mellem nostalgisk længsel efter fortiden og halvfærdige projekter for en fremtid, der koloniseres af både bekymringer og dagdrømme (Löfgren 2015).

Hverdagslivets assemblage rummer således også mange og ind i mellem konkurrerende tidsligheder, der må synkroniseres eller tørne sammen. Aktiviteter indebærer forskellige tider, mens digitale teknologier og streaming-tjenester muliggør, at vi kan være på mange platforme og i gang med mange aktiviteter og interaktioner på én gang. Følelser og affekter bevæger sig i tid, forandres, transformeres og kommer bag på os, når en triviell genstand eller tradition fra fortiden pludselig overvælder os med bevægelse.

Et kulturanalytisk assemblage

På baggrund af de ovenstående vinkler har syv studerende valgt at arbejde videre med de kulturanalytiske eksperimenter og afprøvninger af de analytiske muligheder i de tilfældigt udvalgte 24 dagbøger fra dagbogsindsamlingen fra 2. september 1992 ved Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser. Først gør seniorforsker Lykke L. Pedersen i artiklen *En onsdag i september – historieskriver for en dag* rede for indsamlingen, den opfordring der sendtes ud, og som de 24 dagbogsskribenter responderede på, samt den tilsvarende indsamling, som NEU iværksatte i 2017. Dertil kommer videre perspektiver på NEU's indsamlingspraksis og arbejde med dagbogsgenren som kilde til hverdagslivets kulturhistorie. Afslutningsvis i tidsskriftet findes et kort indeks over de 24 dagbøger, der er indgået i analysen.

Herefter følger de syv studerendes fire artikler, der med forskellige og dog sammenfildrede analytiske ressourcer og vinkler udforsker analytiske muligheder i studier i hverdag i de 24 dagbøger. Fælles for artiklerne er, at de – om end i forskellig aftapning – kombinerer

kulturhistorisk perspektivering, autoetnografisk eksotisering og kulturanalytiske nærlæsninger af udsagn fra dagbøgerne i forståelser af hverdag som en sammenfiltret, processuel og mangetydig størrelse.

Emilie Asta Nielsen og Marie Amalie Schøning viser i artiklen *En ganske almindelig dag, hvad det så end er*, hvordan dagbogsmaterialet ikke blot er præget af skribenternes konkrete hverdag d. 2. september 1992, men også er formet af opfordringen fra Nationalmuseet. Opfordringens italesættelse af 'en helt almindelig dag' udgør rammesætning for og præger, hvad deltagernes hverdag i dagbøgerne kom til at udgøres af, og hvad der undlades – og medvirker til at skribenterne eksotiserer deres egen hverdag. Ligeledes viser de, at de selv som kulturanalytikere og børn af 90'erne præger analysen af dagbøger, hvad der vækker undren og modsat synes selvindlysende og må eksotiseres, ligesom dagbogsskribenterne også selv fortolker på opfordringen og giver hver deres mere eller mindre eksotiserede udlægning af deres almindelige hverdag. De viser således, hvordan der er mange aktører og eksotiseringspraksisser, der former hverdagen i dagbøgerne som et kulturanalytisk assemblage.

I artiklen *Hverdagslivets måltider* undersøger Cecilie Nordahl Jensen og Josefine Damm Seldorf de forskellige måder, hvorpå måltidet indgår i vores rutiner, idealer, sundhed og tidsforståelse, samt hvordan dette har ændret sig gennem tiden. De kontekstualiserer 1992-dagbøgerne med tidligere kulturhistoriske undersøgelser af mad og måltider baseret på NEU-materiale, samt beskrivelser af nutidige udviklingstendenser i måltidspraksis. De fremhæver de forskellige forståelser af måltider og hverdagsstruktur, som dagbøgerne rummer. Med kulturhistorisk perspektivering viser de samtidigt, at den måltidspraksis, der kommer til syne i dagbøgerne 2. september 1992, ikke var et stadie i en entydig udvikling, men var sammenfiltret med såvel fortidens sparsommeligheds- og sundhedsideal, samtidens synkroniseringsforsøg mellem idealer og det der var praktisk muligt, som fremtidens hurtige løsninger på 'det gode hjemmelavede måltid'.

I artiklen *En ostemad til alt* undersøger Sofie Agerholm Christensen og Karoline Weismann Jensen, hvordan ostemaden optræder som en del af dagbogsskribenternes hverdagsliv. Gennem kulturhistorie viser de, at osteproduktion i Danmark er blevet stadigt mere standardiseret. På trods af dette er ostemaden i 1992 dagbøgerne ikke en entydig størrelse. Ostemaden analyseres

i stedet multipel, idet den *gøres* på mange forskellige måder, ligesom den knyttes til skiftende, forskellige og til tider sameksisterende affekter, der bor i eller praktiseres gennem osten. Ostemadens mange forskellige former og versioner i dagbøgerne og forfatterens autoetnografi er således med til at underbygge forståelsen af osten som en multipel materialitet, der værdisættes alt efter hvilken praksis den *gøres* i. Dette er med til at give indhold og karakter til ostemadens mange 'godheder'.

I artiklen *Hverdagens ordninger i og af tid* undersøger Anna Norup Lindblad mønstre i hverdagsrytmer gennem en analyse af dagbogsskribenternes ordninger i og af tid. Ordningerne viser, hvordan forskellige elementer som tid, handling, aktivitet, materialitet og affekter er sammenfiltrede, sætter hverdagen i bevægelse og afslutter den. Der fokuseres også på de tidsligheder og aktiviteter, der er fraværende i dagbøgerne; nemlig natten, søvnen og drømmene. Den fraværende natetid i dagbøgerne analyseres alligevel som medskaber af den hverdag, dagbogsskriverne beskriver. Også det fraværende er med til at forme hverdagen, som den bliver til og fremstår i beskrivelser og analyser.

De fire artikler analyserer hverdag i dagbøgerne på forskellige, men også sammenfiltrede måder, idet de dels trækker på nogle af de samme teoretiske og analytiske ressourcer, dels arbejder med det samme empiriske materiale. De demonstrerer således nogle af de mange muligheder for indsigter om hverdagslivets mangfoldighed, som Nationalmuseets dagbogsmateriale rummer. Samtidigt demonstrerer de med deres forskellige pointer og indsigter, hvordan selv mindre forskelle i analytiske greb, ressourcer og fokus former hvilke indsigter, der fremkommer. Alle er de bevidste og eksplicite om de analytiske *valg* og den selektion, de foretager, og hvordan dette former, hvad der trækkes frem i forgrunden af analysen, og hvad der træder i baggrunden eller helt forsvinder. Hverdag – som analytisk objekt – formes dermed på en specifik måde i dette tidsskrifts artikler (inklusiv denne introduktion), i det vi har valgt at betegne som et kulturanalytisk assemblage.

Dette kulturanalytiske assemblage udgøres, *gøres* og formes dermed af en heterogen flerhed af komponenter og praksisser. De 24 dagbøger, der er tilfældigt udvalgt af Lykke L. Pedersen, NEU, og undertegnede, former hvad hverdagen kunne blive i analyserne. De 24 dagbøger er på hver sin måde formet af den konkrete hverdagspraksis, der udfoldedes 2. september 1992, men

også af ordlyden i Nationalmuseets opfordring og indsamlingspraksis, der i sig selv afspejler faglige diskussioner og perspektiver i 1990'ernes etnologi og kulturhistorie. Hertil kommer de enkelte skribenters fortolkning af og refleksion over opfordringen og ind imellem også eksotisering af egen hverdag; de involverede ting, affekter og aktiviteter, hvilke problematiseringer, de allerede var i gang med, samt hvad de valgte at trække frem og udelod – bevidst eller fordi det blev taget for givet eller syntes selvindlysende. Fraværet er dermed også med til at forme, hvordan hverdagen træder frem i dagbøgerne. De fire artiklers analytiske greb og fokus – og hvad der trådte i baggrunden eller blev udeladt – formede sammen med de valgte analytiske ressourcer, skønlitterære digte og kulturhistoriske perspektiveringers involvering af forskellige fortider, nutider og fremtider, hvilke hverdage, der blev skrevet frem. Disse valg er også formet af undervisningens oplæg, øvelser og diskussioner, samt undervisers og peer revieweres kommentarer og forslag – og egne særlige interesser. Dertil kommer de måder, hvorpå artikelforfatterne inddrager deres egne liv og autoetnografi i analysen gennem såvel genkendelse som kontrastering. Endelig kommer hvilke indsigter kommende læsere vil finde interessante, og hvordan de vil inddrage egne oplevelser og livshistorie i refleksioner over, hvad hverdage er og kan være. Alle disse elementer og praksisser udgør et kulturanalytisk assemblage, der former, hvad hverdag er og bliver til som i dagbøger. Hverdag i dagbøger er således på ingen måde en selvindlysende størrelse.

Litteraturliste:

- Abrahamsson, S & Annemarie Mol (2013). Food. *The Routledge Handbook of Mobilities* (Adey, P. et al. eds.), London; New York: Routledge.
- Ahmed, Sara (2004): *The Cultural Politics of Emotion*. Routledge
- Birkebæk, Andreas, Krogh Petersen, Morten & Elgaard Jensen, Torben (2015): Critical Proximity as a Methodological Move in Techno-Anthropology. *Techné: Research in Philosophy and Technology* 19:2.
- Damsholt, Tine (2008): The Sound of Citizenship. *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology*. 38:1
- Damsholt, Tine (2015): Det gode liv i etnologien. *Kulturstudier nr. 1/ Juni 2015*
- Damsholt, Tine (2019): Hverdagslivets rutiner. *Verden ifølge humaniora*. (Bille, Mikkel, Engberg-Pedersen, Anders & Gram-Skjoldager, Karen red.). Aarhus Universitetsforlag (in press).
- Damsholt, Tine & Mellemegaard, Signe (2017): Kulturhistoriske problematiseringer. In: *Kultur som praksis. Etnologiske perspektiver på individualitet og fællesskab, kultur og historie*. (Christensen et al. red.). Hans Reitzels forlag.
- Damsholt, Tine & Sandberg, Marie (2018): *Af lyst eller nød. En etnologisk undersøgelse af integration mellem forskning og undervisning i praksis*. Det Humanistiske Fakultet. Københavns Universitet.
- Damsholt, Tine & Simonsen, Dorthe Gert (2009): Materialiseringer: Processer, relationer og performativitet. *Materialiseringer. Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*. (Damsholt, Mordhorst & Simonsen red.). Århus Universitetsforlag.
- Damsholt, Tine & Hansen, Kirsten Monrad (1989): Mit liv er det ved siden af jobbet. *Livsstykker. 12 studier af livsformer og vilkår*. (Lone Rahbek Christensen red). Forlaget Kulturbøger.
- Damsholt, Tine & Jespersen, Astrid (2014): Innovation, resistance and tinkering. Rearticulating everyday life in an ethnological perspective, *Ethnologia Europaea* 44(2).
- Duedahl, Poul (2017): *Gudhjemtid*. 100 danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag.
- Ehn, Billy og Löfgren, Orvar 1982: *Kulturanalys*. Liber Förlag.
- Ehn, Billy og Löfgren, Orvar 1996: *Kulturanalys*. Gleerups Förlag.
- Ehn, Billy og Löfgren, Orvar (2001): *Vardagslivets etnologi*. Bokförlaget Natur och Kultur.
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren (2009): Routines – Made and Unmade. In: *Time, Consumption and Everyday Life. Practice, Materiality and Culture*. (Shove, Trentman & Wilk eds.). Berg Publishers.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar (2010): *The Secret World of Doing Nothing*, University of California Press.
- Ehn, Billy og Löfgren, Orvar (2012): *Kulturanalytiska verktyg*. Gleerups Förlag
- Ehn, Billy; Orvar Löfgren & Richard Wilk (2016): *Exploring Everyday Life. Strategies for Ethnography and Cultural Analysis*, Rowman & Littlefield.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar (1979): *Den kultiverade människan*. Liber läromedel, Lund.

- Haulund Otto, Marie (2016): Implied Meal Partners. Ethnographic Accounts of Elderly Participants in a Clinical Intervention and Their Meals. *Ethnologia Scandinavica*, vol. 46 2016.
- Heuts, Frank & Mol, Annemarie (2013): What is a Good Tomato? A case of Valuing in Practice. *Valuation Studies* vol. 1(2) 2013.
- Højrup, Ole (1972): *Landbokvinden. Rok og kærne – Grovbrød og vadmel*. Nationalmuseet.
- Højrup, Thomas (1983): *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*. Statens Byggeforskningsinstitut.
- Law, John (2002): On Hidden Heterogeneities: Complexity, Formalism and Aircraft Design. *Complexities. Social Studies of Knowledge Practices* (Law, John & Mol, Annemarie eds.). Duke University Press
- Löfgren, Orvar (2014): Catching a mood. *Exploring Everyday Life* (by Ehn, Billy, Löfgren, Orvar & Wilk, Richard). Rowman & Littlefield.
- Löfgren, Orvar (2015): The Black Box of Everyday Life: Entanglements of Stuff, Affects and Activities. *Cultural Analysis* 2014, vol 13.
- Löfgren, Orvar (2016): Emotional luggage. *Sensitive Objects. Affects and Material Culture*. (Frykman, Jonas & Frykman, Maja P. eds.). Nordic Academic Press.
- Mol, Annemarie (2002): *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice*. Chapel Hill: Duke University Press.
- Pink, Sarah (2011): Ethnography of the Invisible. Energy in the Multisensory Home. *Ethnologia Europaea* 41:1. *Special Issue: Irregular Ethnographies*.
- Rahbek Christensen, Lone (1987): *Hver vore veje. Livsformer, familietyper og kvindeliv*. Etnologisk Forum.
- Thompson, E. P. (1969): Time, work-discipline and industrial capitalism. *Past and Present* nr 38. Oxford University Press.
- Vacher, Mark (2011): Consuming Leisure Time. Landscapes of Infinite Horizons. *Social Analysis, Volume 55, Issue 2, Summer 2011*.
- Wajcman, Judy (2015): *Pressed for Time. The Acceleration of Life in Digital Capitalism*. The University of Chicago Press.
- Wentzel Winther, Ida (2005): Hjemmeregler. Hvordan hjem gennem regler bliver en inklusiv eksklusivitet. *Arkitektur, krop og læring* (Larsen, Kristian red.) Hans Reitzels forlag.
- Wilk, Richard (2011): Reflections on Orderly and Disorderly Ethnography. *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology. Special Issue. Irregular Ethnographies. 41:1*. Museum Tusulanum Press.
- Wilk, Richard (2016): Sharing a meal. *Exploring Everyday Life. Strategies for Ethnography and Cultural Analysis* (by Ehn, Billy, Löfgren, Orvar & Wilk, Richard). Rowman & Littlefield.

HVERDAG I DAGBØGER

Oktober 2019

